

Amarantus crispus (Lesp. et Thév.) N. Terrac. Magyarországnak egy új behurczolt gyomja.

Über *Amarantus crispus* (Lesp. et Thév.) N. Terrac. eine neue eingeschleppte Unkrautpflanze Ungarns.

Von : }
Irta : } **Dr. Degen Árpád** (Budapest).

Kikötővárosok gazos helyei, pályaudvarok, gyártelepek udvarai és szemétkerakodó helyek idegen jövevényeknek kedvelt tanyái szoktak lenni, ezért soha sem mulasztjuk el az alkalmat, ha ilyen helyeken megfordulhatunk, hogy jól körül ne tekintsünk. Ezek a helyek közvetlenül kapják az idegen nyers termékkel, csomagoló anyaggal együtt behurczolt magot, de még más körülmény is okozza azt, hogy az idegen növény ezeken ki is tud fejlődni s meg is tud települni. Itt ugyanis nyílt formációra talál, marad helye és tápláléka, melyet nem foglalt le már magának a régebben megtelepült vagy az őshonos növényzet. Hogy ennek a tényezőnek mily nagy szerepe van éppen az idegenből hozzánk szakadt jövevények megtelepülésénél, arra csak nemrég mutatott reá egy neves szerző,¹⁾ aki azt állította, hogy a megtelepülés eshetősége valószínűbb oly helyeken, ahonnan időnkint eltakarítják a régebben megtelepedett gazt. Igaz, hogy evvel az idegen növényt is megakadályozzák abban, hogy magot érleljen és elszaporodhassék, de az újonnan oda kerülő magból biztosabban fejlődik növény, melyet legalább is fejlődésének első szakában nem zavarja a veszedelmes — mert az itt uralkodó viszonyokhoz már alkalmazkodott — *concurrentia*.

A megtelepülésnek aránylag legkedvezőbb talajt nyujtanak a szemétkerakodó helyek, melyekről a gazt ugyan nem szokták eltakarítani, de a hová minduntalan újabb szemetet hordanak, mely a régi gyomnövényzetet betemeti, megfojtja s megsemmisíti s állandóan nyílt helyet nyujt az újabban megtelepülőeknek.

Valamikor a budapesti közbárányhíd alatt a Duna mentén elterülő szemétkerakodó volt ilyen alkalmas hely, melyen nem egy új gyomot sikerült felfedeznünk, amióta azonban a városi szemetet máshová hordják, régen megtelepedett gyomnövényzetünk, az *Atriplex*-ek, *Chenopodium*-ok az *Erigeron canadense* stb.-ek sokasága ellepte a talajt s az érdekesebb jövevényeket is kiszorította. Egy részét be is építették.

Új szemétkerakodók, különösen a Kispest határában fekvő «CsÉRY-telep» lépett most helyébe s nem múlik el év, amelyben

¹⁾ DR. ALBERT THELLUNG. La flore adventive de Montpellier. Cherbourg, 1912, 600 – 601. old.

itt új és érdekes behurczolt növényekre ne bukkannánk, amelyekről alkalmilag bővebben fogok beszámolni. E helyen csak egy Európában eddig csak kevés helyen talált s országunkban új növény megletelepüléséről óhajtók jelentést tenni, az *Amarantus crispus*-ról, melyet LENGYEL GÉZA dr. collegámmal együtt tett kirándulásunk alkalmával folyó év június hó 29-én találtuk meg ott először nem éppen csekély számban. Azóta több ízben gyűjtöttük. Ezt a növényt Európából legelsőbben LESPINASSE és THÉVENEAU közölték abból az alkalomból, hogy a francia botanikai társulat 1859-ben Bordeaux-ban tartotta rendkívüli nyári összejövetelét, s amely alkalomra jegyzékbe foglalták az Agde vidékén talált behurczolt idegen növényfajokat.²⁾ Ebben a jegyzékben két új fajt írnak le, nevezetesen az *Euxolus crispus*-t és a *Polygonum Thevenaei*-t, mindkettő új fajnak bizonyult s eredeti hazájuk ismeretlen volt. A *Polygonum*-nak az maradt mai napig. Az *Euxolus* (= *Amarantus*) először THÉVENEAU találta meg 1858 okt. hó 12-én a bessani gyapjamosó közelében; ez ugyan nem volt első megjelenése Európában, mert THELLUNG³⁾ szerint TOUCHY (egy a herbariumában talált példa tanúsága szerint) már 1848-ban gyűjtötte a Port Juvenal (Montpellier) körül, de növényét nem határozta meg s így nem is közölhette.

LESPINASSE a cikkéhez csatolt jegyzetben kiemeli e növény rendkívüli szaporaságát; DURIEU a bordauxi botanikus kertben egy évben, 1859-ben, három egymást követő generációját figyelte meg.

MOQUIN-TANDON akkoriban azt gyanította, hogy Senegambiából vagy a Kanári szigetekről került Franciaországba.

A Bulletin de la soc. bot. de France ugyanabban a kötetében, amelyben első leírása megjelent, COSSON E.⁴⁾ következő módon nyilatkozik erről a növényről:

«In Portu Juvenali ab amicissimo KRALIK me comitante anno 1859 inventa. Primum ad Bessan prope Agde in septo exiguo in quo lanae ablutae siccandae expansebantur a A. THÉVENEAU detecta. Patria ignota.»

«Cette curieuse espèce d'*Euxolus* de la section *Berlasia* que M. THÉVENEAU nous a fait récolter en abondance en 1859 dans le petit enclos d'un lavoir à laines à Bessan, n'était représentée au Port Juvenal dans la même année que par deux individus seulement.»

THELLUNG szerint (i. h. 215) a KRALIK által gyűjtött növény azonban nem az *A. crispus*, hanem az *A. deflexus* L. val. *pseudo-crispus* THELL.

²⁾ LESPINASSE et THÉVENEAU, Enumération des plantes étrangères observées aux environs d'Agde et principalement au lavoir de laine de Bessan. Bull. de la soc. bot. de France. VI. 1859. 648—658.

³⁾ i. h. 218.

⁴⁾ VI. 614.

1874-ben BRAUN A. a berlini egyetemen a növénytan professora is foglalkozott evvel a növénynyel abból az alkalomból, hogy (valószínűleg meghatározás céljából) Északamerikából kapta. A Verh. des botan. Ver. der Prov. Brandenburg XVI. köt. (1874) 25. oldalán ezt olvassuk:

Herr A. BRAUN demonstrierte demnächst nach getrockneten Exemplaren eine ausgezeichnete *Amarantacee*, *Eurolois crispus*, welche zuerst von LESPINASSE und THÉVENEAU im Bull. der Soc. bot. de France vom J. 1859 als planta advena der Gegend von Agde beschrieben und in demselben Jahre von COSSON auch als Bürger der durch über 450 mittelst Wolle eingeschleppter Pflanzenarten berühmten Flora des Port Juvenal bei Montpellier nachgewiesen wurde. Das Vaterland dieser Art war den Autoren, welche sie beschrieben haben, ebenso wie das Vaterland vieler anderer Pflanzen der dortigen Flora adventitia, unbekannt; der Vortragende wies nach, dass sie nordamerikanischen Ursprungs sei, indem er von DR. ENGELMANN in der Strassen von Albany gesammelte Exemplare vorlegte. *Eurolois crispus* sei übrigens fünfzählig, wogegen andere Arten nur dreizählig.»

A múlt század kilenczvenes éveiben TERRACIANO N. felfedezte Délolaszországban s anélkül, hogy tudta volna, hogy már le van írva, *Amarantus crispus* néven írta le.⁵⁾ TERRACIANO új és Olaszország endemikus növényének tartotta s sajtósága véletlen, hogy ugyanazt a «*crispus*» fajnevet adta neki mint első leírója. Igaz, hogy levelének feltűnő bodrossága miatt jellemzőbb faji nevet alig választhatott volna.

Ugyanebben az évben megjelent az *Amarantus crispus* A. BR. név is ASA GRAY, Man. Bot. ed. 6-ban (1890) 428; e kombinációnak elsőbbsége azonban valószínűleg TERRACIANO-t illeti meg.⁶⁾

1890-ben ASCHERSON Hannoverból, a döhreni gyapjúmosó területéről közli⁷⁾ *Albersia crispa* néven.

Az a hiedelem, hogy az *A. crispus* északamerikai növény, s a mely BRAUN A. autoritása révén átment több más mübe is⁸⁾, tévesnek bizonyult.

Már BRITTON és BROWN⁹⁾ északamerikai Florájukban, amelyben e növény newyorki előfordulásáról is megemlékeznek, azt mondják, hogy hazája ismeretlen.

HÖCK F. Ankömmlinge in der Pflanzenwelt Mitteleuropas etc.¹⁰⁾

⁵⁾ Rendic. dell' Accad. delle scienze fis. e math. Ser. 2. IV. Napoli 1890 p. 188 és Atti R. Accad. soc. fis. e mat. ser. 2. IV. 1891 Append. No. 2 (1890) p. 7 cum tab. (fig. 2).

⁶⁾ I. THELLUNG, i. h. 217.

⁷⁾ Ber. der Deutsch. Bot. Gesellsch. VIII. 1890. (121).

⁸⁾ FIORI E PAOLETTI, Fl. anal. d'Ital. I. 322.

⁹⁾ BRITTON and BROWN, Ill. Flora. I. 1896. 390.

¹⁰⁾ Beihefte z. Bot. Centralbl. XV. Heft 2. 1903. 393.

kérdőjellel tropusi eredetűnek mondja; e kérdés végleges megoldása azonban csak THELLUNG-nak sikerült, aki kutatása közben reábukkant az *Amarantus cristulatus* SPEGAZZ.¹¹⁾ nevű argentinai növényre, mely ebben az országban különösen Buenos-Aires körül nagyon el van terjedve s amely teljesen azonos¹²⁾ az *A. crispus*-sal. Tehát délamerikai növényről van szó.

1906 aug. hó 20-án ZIMMERMANN megtalálta a mannheimi kikötőben¹³⁾; THELLUNG (i. h.) Svájcából is említi.

Évvel kimerítettem volna e növény történetét. Arról, vajjon nálunk meg fog-e honosodni, el fog-e terjedni, nem nyilatkozhatom. A legtöbb gyomnövénynek első megtelepedésekor még nem tudjuk, fog-e alkalmazkodni országunk viszonyaihoz. Így az *Amarantus albus* L. (*A. graecizans* auct.) 14 évvel ezelőtt való első megjelenésekor nem sejtettük, hogy valamikor ennyire el fog terjedni; ma a főváros körül egyike a legközönségesebb gyomoknak, Ez, valamint a főváros körül újabban nagyon elszaporodott *Matricaria suaveolens* PURSH a vasutak mentén terjed s a pályaudvarokból kiindulva lepi el gazos helyeinket.

A közép- és még inkább a délamerikai gyomok *későiek*, nagyon későn érlelik magjukat, oly időben, amidőn teljes beérésük nálunk már gyakran klimatikus akadályokba ütközik. Ez és valószínűleg a vetésforgó is oka annak, hogy daczára hogy kb. egy évtizeddel ezelőtt igen sok amerikai gyommagot hoztak be az Amerikából importált lóhere és luzernamaggal, az *Ambrosia artemisiaefolia* megtelepülésén kívül hirmondója sem maradt az akkor elvetett sok exotikus gyomnak.

Der Verfasser berichtet in diesem Artikel über die Entdeckung von *Amarantus crispus* (LESP. et THÉV.) N. TERRAC. in Ungarn u. zw. auf der städtischen Mistablagerungsstätte «Cséry-Telep» bei Kispest nächst Budapest. Die Geschichte dieses Unkrautes und die durch THELLUNG erfolgte Entdeckung ihres südamerikanischen (argentinischen) Ursprunges wird eingehend besprochen.

¹¹⁾ Plant. nov. Amer. austr. Nr. 21 in Com. Mus. Nac. de Buenos-Aires I. 10. (1901 Dec.) p. 344.

¹²⁾ THELLUNG, i. h. 218.

¹³⁾ FR. ZIMMERMANN, Die Adventiv- u. Ruderalflora v. Mannheim etc. 1907. 76.; HÖCK, Neue Ankömmlinge, Beih. z. Bot. Centralbl. Bd. XXVI. 1910. 421.

ZOBODAT - www.zobodat.at

Zoologisch-Botanische Datenbank/Zoological-Botanical Database

Digitale Literatur/Digital Literature

Zeitschrift/Journal: [Ungarische Botanische Blätter](#)

Jahr/Year: 1912

Band/Volume: [11](#)

Autor(en)/Author(s): Degen Árpád von

Artikel/Article: [Amarantus crispus \(Lesp. et Thév.\) N. Terrac. Magyarországnak egy új behurczolt gyomja. Über Amarantus crispus \(Lesp. et Thév.\) N. Terrac. eine neue eingeschleppte Unkrautpflanze Ungarns. 238-241](#)